

קיר הברזל - ומה שמעבר לו: עבר והווה

עזר גת | 19 באוקטובר, 2025 | גיליון 2046

עם המפנה הגדול במלחמה ברצועת עזה, שחרור החטופים החיים כולם וסיום השלב העצים בלחימה, יש לחזור ולדון במספר הנחות יסוד של הסכסוך הערבי-ישראלי. חלקים בעילית הישראלית מודאגים עמוקות, ובצדק, מהתחזקות המגמות המשיחיות והסיפוחיסטיות בישראל, ששיאן בקואליציה המרכיבה את הממשלה הנוכחית, וחשים, שוב בצדק, שהיעדר מענה הולם לסכסוך עם הפלסטינים עלול להביא לסופה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ומסכן את עצם קיומה. כתוצאה מכך, לא מעטים ביניהם הגיעו למסקנה שהסיבה העיקרית להתמשכות הסכסוך היא מדיניותה של ישראל לאורך שנים ושוכחים או ממעיטים בהערכת אופיו הממשי של האזור בו אנו חיים. פרוץ המלחמה לפני שנתיים ותבוסת ציר ההתנגדות מלמדים שבשכונה הקשה הזו, קיר הברזל רחוק מלהגיע למיצוי. להיפך, כבעבר, הוא תנאי היסוד להסדרים בין ישראל לשכנותיה. זה כמובן לא פותר את ישראל מיוזמות וממאמצים רציניים מצידה, שיהלמו את גודל השעה.

עם המפנה הגדול במלחמה ברצועת עזה, שחרור החטופים החיים כולם ומה שנראה כסיום השלב העצים בלחימה, יש לחזור ולדון במספר הנחות היסוד של הסכסוך עם העולם הערבי ומול הפלסטינים.

כנקודת פתיחה לדיון כזה יכול לשמש ספרו של אורי בר יוסף **מעבר לקיר הברזל - מה חסר בתפיסת הביטחון של ישראל** (כנרת זמורה דביר), שהופיע ב-2024. בר יוסף טוען שדוקטרינה זו, שנוסחה על ידי ז'בוטינסקי בראשית שנות ה-20 והועמדה במרכז תפיסת הביטחון על ידי בן גוריון לאחר מלחמת העצמאות, השיגה את מטרתה ומיצתה את עצמה. לפי בר יוסף, מאז 1967 העולם הערבי לא רק נמצא, במידות שונות, בתהליך השלמה מתמשך עם קיום ישראל (נכון), אלא שניתן היה גם להגיע לשלום כללי אלמלא התמכרה ישראל להחזקת השטחים ומסרבת להכיר בהזדמנויות שנפתחו לפנייה לקדם הסדר שיביא לסוף הסכסוך. ספרו מציע הסדר כולל לשלום עם העולם הערבי על בסיס גבולות 67', הקמת מדינה פלסטינית ויוזמת השלום הערבית. להוכחת טענותיו, הספר מציע דיון היסטורי שיטתי בתולדות הסכסוך, שכתוב בעיקרו ברוח אובייקטיבית למדי, אבל לוקה בפועל לכל אורכו בהטיות משמעותיות.

יש בסיס לטענה שיששראל צריכה הייתה להיות קשובה להצעות ההסדרים של סאדאת ב-1971, גם אם אפשר להבין את אי-האמון הישראלי דאז ב"פיסת נייר" לאור ניסיון העבר עם מצריים והסכם שביתת הנשק, שלא מנעו את פעולות הפדאיון לפני 1956 ואת כניסת הצבא המצרי לסיני והגלישה של נאסר למלחמה ב-1967. אבל בר יוסף לא מזכיר את העובדה שנכונותו של סאדאת להסכם שלום ונורמליזציה עם ישראל, תוך ניתוקו של ההסכם בפועל מהשאלה הפלסטינית ומהסדרים בחזיתות האחרות, הגיעה רק ב-1977.

כידוע, בעקבות מלחמת יום כיפור ועל אף חששות כבדים, חתמה ישראל על שני הסכמי ביניים עם מצרים והגיעה עמה להסכם שלום ב-1979. היא הגיעה להסכם שלום עם ירדן ב-1994. תחת ממשלות רבין, נתניהו וברק כאחד ניהלה ישראל בשנות ה-90 מגעים רציניים להסכם שלום עם סוריה, וזאת מול דרישה סורית לחזרה לכנרת, מעבר לגבול הבינלאומי, וקמצנות סורית מופלגת בנכונות לנורמליזציה. גם עם אש"פ הגיעה ישראל להסכם אוסלו (1993), שהיה אמור להיות מבוא להסדר סופי בין הצדדים וליישוב הבעיה הפלסטינית. קשה לומר אפוא שישראל לא חיפשה הזדמנויות להסדרים עם שכנותיה ופעלה לממשן.

בר יוסף מקדיש דיון משמעותי לטענה שערפאת לא יזם את האנתיפאדה השנייה. אבל הוא נמנע לחלוטין מלעסוק בשאלות קריטיות אחרות בנושא: האם ערפאת לא קפץ עליה, עודד אותה וניהל אותה לאחר שפרצה? ועוד קודם, איך ערפאת התייחס לפעולות הטרור של חמאס נגד ישראל בזמן תהליך אוסלו, ומה היה מוכן לעשות בעניין? מה הייתה תפיסתו של ערפאת את מטרות היסוד של הפלסטינים וחזונו ביחס לעתיד? ומדוע נכשלו כל המאמצים מולו לעצור את האנתיפאדה השנייה?

בר יוסף לא שואל מדוע הפלסטינים לא קיבלו את ההצעות שהיו על השולחן בשלושת הניסיונות הרציניים להשגת שלום מולם: הפרמטרים של קלינטון 2000, מגעי אולמרט-עבאס ושיחות אנאפוליס ב-2007, ויוזמת קרי 2014 (ראו מאמרו של כותב שורות אלה: "[מה הבעיה עם הבעיה הפלסטינית?](#)") – שבכולם הוצעה הקמת מדינה פלסטינית בתיקוני גבול קטנים והדדיים, תוך ויתור פלסטיני בפועל על זכות השיבה לישראל למעט פשרות ישראליות סמליות. הוא מתעלם לחלוטין מכך שזכות השיבה (ואיתו חלום חיסולה של ישראל בעתיד) – מחיקת העוול של 1947 ולא כינון מדינה עצמאית בגבולות 1967 – היא מרכז האתוס הפלסטיני, שאף מנהיג פלסטיני לא העז לחרוג ממנו. לכך לא מוקדשת מילה.

ואכן, בר יוסף מעלה על נס את יוזמת השלום הערבית מ-2002 ורואה בה את המתווה לפתרון הסכסוך, שישראל נכשלה באי קבלתו. אבל בתיאור היוזמה הוא שוכח, בין היתר, להזכיר את הסעיף שעניינו פתרון "מוסכם וצודק" לבעיית הפליטים על פי החלטה 194 של עצרת האו"ם מ-1948. כנראה אין בר יוסף רואה חשיבות לסעיף זה, וגם אין הוא מוטרד מכך שבקבלת היוזמה תכיר ישראל משפטית בהחלטה 194 של העצרת, שאין לה תוקף משפטי, ותהפוך אותה בכך לחלק מחייב מהמשפט הבינלאומי – מה שנמנעה תמיד מלעשות. הרי כתוב בהצעת השלום הערבית פתרון "מוסכם" על פי החלטה 194 – משהו שדומה, נניח, להצעה ל"פתרון מוסכם" לשאלת השליטה ביהודה ושומרון על פי מצע בצלאל סמוטריץ'. ברור לו כנראה גם שדרישות הפלסטינים ל"פתרון מוסכם וצודק" לבעיית הפליטים תהיינה סבירות ולא תכלולנה מימוש נרחב של "זכות השיבה" בהתאם להחלטה 194 שלשונה: "הפליטים אשר ברצונם לשוב לבתייהם ולחיות בשלום עם שכניהם יורשו לעשות זאת במועד המוקדם ביותר האפשרי מבחינה מעשית".

ולבסוף, בר יוסף כנראה גם לא שם לב לכך שהמזרח התיכון הוא זירה של מלחמות אזרחים רצחניות לכל רוחבו: בלוב, בסודאן, בסוריה, בעיראק, בתימן, וקודם גם באלג'יריה ובלבנון. מול כולן עמדה הליגה הערבית חסרת אונים. ואף על פי כן, דווקא ביחס לסכסוך עם ישראל בר יוסף מאמין כנראה שכוחה רב. בינתיים, בעקבות מלחמת ה-7 באוקטובר, ניפוץ ציר ההתנגדות בידי ישראל, המהפכה בסוריה (בר יוסף עדיין מציע ירידה מהגול?) והתחזקות הציר הפרו-אמריקאי באזור, אפשר שנפתחים סיכויים

להתקדמות זהירה ומדודה לכיוון הסדרים. לראשונה בעולם הערבי, שבע הכישלונות והמתבוסס בנחשלותו, מופיעות התחלות של תהליכי מודרניזציה מוצלחים – לפי שעה בפריפריה עתירת משאבי האנרגיה: מדינות המפרץ, ומול מכשולים חברתיים ותרבותיים גדולים בהרבה גם בערב הסעודית. נותר לראות עד כמה יחדרו תהליכים אלו גם לליבת העולם הערבי וישפיעו עליו, ועל הסכסוך הישראלי-ערבי. נראה שנפתחים סיכויים להתקדמות לכיוון הסדרים ובראשם הרחבת הסכמי אברהם, הכרוכה בהצבת סיום הכיבוש הישראלי כיעד. עבור ישראל סיום הכיבוש והפרדות מהפלסטינים היא צורך קיומי, אבל צריך שניים לטנגו. אצל הפלסטינים טרם ניתן לדבר על שינוי של ממש בעמדות ובשאיפות היסוד, והרקורד הפלסטיני לאורך השנים, שהצדיק את כל החששות הישראליים, הביא מצידו להקצנה מסוכנת גם בעמדות בישראל.

אבל הספר של בר יוסף, חוקר של הטיות בהערכה ודיסוננס קוגניטיבי שיש לו השפעה על קבלת החלטות, הוא סימפטומטי להלך רוח בקרב חלקים משמעותיים בעילית הישראלית. אלה מודאגים עמוקות, ובצדק, מהתחזקות המגמות המשיחיות והסינכריות בישראל, ששיאן בקואליציה המרכיבה את הממשלה הנוכחית, וחשים, שוב בצדק, שהיעדר מענה הולם לסכסוך עם הפלסטינים עלול להביא לסופה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ומסכן את עצם קיומה. כתוצאה מכך, לא מעטים בעילית זו הגיעו למסקנה שהסיבה העיקרית להתמשכות הסכסוך היא ישראל, ושוכחים את או ממעיטים בהערכת אופיו הממשי של האזור בו אנו חיים.

פרוץ המלחמה לפני שנתיים ותבוסת ציר ההתנגדות מלמדים שבשכונה הקשה הזו, קיר הברזל רחוק מלהגיע למיצוי. להיפך, כבעבר, הוא תנאי היסוד להסדרים בין ישראל לשכנותיה. זה כמובן לא פותר את ישראל מיוזמות ומאמצים רציניים מצידה, שיהלמו את גודל השעה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט